

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

СОБОЛЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 17.035.3-053.6(=161.2):37.017.4(73)

**ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО
ПОХОДЖЕННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ США**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля, Міністерства освіти і науки України (Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
КРСЕК Ольга Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, завідувач кафедри іноземних мов та професійної комунікації

Офіційні опоненти: дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор
ФІЛППЧУК Георгій Георгійович,
Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, член бюро

кандидат педагогічних наук, доцент
ФОРОСТЮК Інна Вадимівна,
Національний університет харчових технологій, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування

Захист дисертації відбудеться «6 травня» 2021 р. об 11.00. год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, Президія НАПН України, конференц-зала (1 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті СНУ ім. В. Даля <https://snu.edu.ua> та у Науковій бібліотеці СНУ ім. В. Даля за адресою: 93400, м. Сєвєродонецьк, вул. Донецька, 41 (2 поверх).

Автореферат розіслано «6 квітня» 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Сідаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток українського суспільства в діаспорі, його культурні досягнення, непереможне прагнення зберегти в нових поколіннях любов до рідної мови, до історії й традицій свого народу, захист суцільності країни та її загартовування, розвиток громадянської спільноти, шукання і зберігання своїх джерел та основ відносяться до ґрунтовних інтересів України. Культурно-національна ідентичність стає віддзеркаленням, крізь яку аналізуються, досліджуються безліч вагомих площин сьогочасного життя, включно з питаннями державності і національного волевиявлення. Протягом усього свого існування в США українська діаспора прагнула викликати інтерес молодого покоління до духовного багатства українського народу, його рідної мови, релігії та історії, тим самим поширюючи тісний зв'язок між поколіннями. Наочним прикладом є відкриття українських шкіл, щоб приділяти особливу увагу національній освіті молоді. Для цього послужив поклик, який досі можна побачити в кожному випуску видань українською мовою в США – «Українські діти – в українських школах».

Реалізація основних принципів Конституції України (ст. 12), у низці законодавчих і нормативно-правових документів (закони України «Про закордонних українців», 2012; Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), «Національної концепції співпраці із закордонними українцями», 2006; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року», 2018; постанови Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», 2010 і «Про Державну програму підтримки і співпраці із закордонним українством на 2016 – 2020 рр.», 2016); План заходів щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012 – 2015 рр. (наказ Міністерства освіти, науки, молоді і спорту № 654 від 1.06.2012 р.); План заходів щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016 – 2020 рр. (наказ МОН України № 989 від 17.08.2016 р.); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», що за вектором відповідальності передбачає імplementацію «Програми національної єдності та підтримки національних меншин»; Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р.; проект Стратегії популяризації державної мови до 2030 р.

Історичний досвід засвідчує, що національна ідентичність найкраще розвивається в тих країнах, де права національних меншин захищені відповідною нормативно-правовою базою. Такими країнами є Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія та Великобританія. Українські спільноти, які в них проживають, завдяки цілеспрямованій праці національно свідомих громадських діячів, організаторів українського шкільництва, вчених і педагогів створили ефективну систему рідномовної освіти, починаючи від

дитячого садка (світлички) і закінчуючи університетськими студіями, її науковим, навчально-методичним та кадровим забезпеченням. Характеризуючи національну ідентичність, дослідники визначають такі її риси: «мову, моральні норми й цінності, історичну пам'ять і релігію, міф про спільних предків і уявлення про рідну землю» (В. Кремень, В. Ткаченко).

Особливий інтерес становить вивчення досвіду збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, оскільки Сполучені Штати – суспільство культурного, етнічного, расового й релігійного розмаїття, плюралістичне суспільство, у якому багато мов та культур існують разом. Українські діаспори за час перебування в США створили розгалужену мережу національних організацій, що допомагає зберегти свою національну ідентичність та забезпечити існування як діаспори. Це відбувається в контексті майже повністю інтегрованої в американське суспільне життя. Але формування національної ідентичності – це процес самовизначення людини у реальних та символічних конструктах етнічного та національного простору. Дослідження цієї проблеми є актуальним завданням сьогоденішньої української педагогічної науки.

Важливо підкреслити, що педагогічна підтримка американських дітей і підлітків українського походження гарантується законодавством США і визначено положеннями Закону «Жодної невстигаючої дитини» («No Child Left Behind Act») (2001 р.), Закону «Про успішність кожного учня» («The Every Student Succeeds Act») (2015 р.), Акт «Про державну мову в США» («English Language Unity Act of 2015»).

Розвиток концепцій виховання у багатонаціональному середовищі в США спирається на праці американських теоретиків (J. Badets, J. Banks, C. Bennet, R. Garcia, C. Grant, J. Gay, M. Gibson, G. Giroux, D. Goldnik, J. Cummins, L. Lippmann, Lynch J., M. Lupul, S. Marginson, J.G. Marshall, D. Mossenson, S. May, S. Nieto, D. Ravitch, R. Sacs, C. Sleeter та інших).

Двомовність, багатомовність, полікультурність як явища американського суспільства вивчали Бейкер (С. Baker), У. Вайнрайх (U. Weinreich), О. Гарсія (O. Garcia), Х. Клосс (H. Kloss), У. Макі (W. Mackey), К. Мітчел (B. Mitchell), К. Овандо (С. Ovando), К. Потовські (K. Potowski), Дж. Спрінг (J. Spring), Дж. Фішман (J. Fishman), Дж. Хаммерс (J. Hammers).

У сучасній вітчизняній педагогіці американська система освіти стала об'єктом дослідницької уваги А. Алексюка, Р. Беланової, Л. Беловецької, Я. Бельмаз, О. Джус, Л. Довгань, В. Жуковського, О. Заболотної, С. Запругаєва, О. Зіноватної, В. Коваленка, О. Коренькової, Т. Кошманової, О. Крсека, О. Лещинського, О. Літвінова, С. Лук'яничук, Н. Ничкало, М. Палій, І. Пасинкової, Л. Пуховської, О. Романовського, К. Рибачука, А. Сбруєвої, П. Тадєєва, Н. Теличко, С. Федоренко, Н. Чорної, С. Шумаєвої, М. Шутової.

Проблема розвитку та збереження національної ідентичності глибоко вивчена вченими України Т. Бевз, І. Бехом, В. Євтухом, В. Кременем, Г. Філіпчуком та зарубіжними дослідниками цієї проблеми: Монсеррат Гібернау, Роджерсом Брубейкером, Ентоні Смітом. Загальна характеристика

розвитку освіти у діаспорі представлена у працях В. Андрущенко, М. Євтуха, В. Качкана, П. Кононенко, Т. Усатенка, Г. Філіпчука.

З усього різноманіття духовно-культурно-політичного життя українства у США найбільш важливими є засади збереження національної ідентичності та ті чинники, які спонукали і спонукають українські громади до утримання і розвитку *шкіл українознавства* – центру щирого українізму та способу збереження ідентичності українців за кордоном. Науковий аналіз досліджуваної проблеми дав можливість виявити низку *суперечностей*, зокрема, між стійкою тенденцією мовно-культурної асиміляції та збереженням національної ідентичності українців в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США.

Важливістю теоретичного обґрунтування зазначеної проблеми, наявності наукових передумов для її вивчення й необхідності практичного вирішення зумовлений вибір теми дослідження: **«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми «Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика», що розробляється кафедрою педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (№ 0105U000264) та погоджено з напрямом науково-пошукових робіт кафедри іноземних мов та професійної комунікації СЧУ ім. В. Даля «Тенденції розвитку мовної освіти в ХХІ столітті» (протокол засідання кафедри № 2 від 30.08.2016 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 25.01.2016 року).

Мега дослідження – розкрити теоретичні засади та практику збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США.

Відповідно до мети та концептуального бачення структури дослідження визначено такі **завдання**:

1. Схарактеризувати духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США.

2. Здійснити історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми у контексті розвитку *шкіл українознавства* в українській діаспорі США (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття).

3. Окреслити специфічні стратегії та практичні шляхи освітньої діяльності української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу.

4. Визначити національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США.

5. Здійснити прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання надбань збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США в українській освітній практиці.

Об'єкт дослідження – виховання підлітків українського походження в середовищі українців-емігрантів США.

Предмет дослідження – зміст, методи, форми і засоби збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини XIX – початку XXI століття. *Нижня хронологічна межа* (90-ті роки XIX ст. – початок XX ст.) визначається зародженням українського шкільництва у США. *Верхня хронологічна межа* (2015 рік) визначається прийняттям Закону «Кожен учень досягає успіху» («Every Student Succeeds Act») у США та Плану заходів МОН України щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012 – 2015 рр., який передбачає забезпечення духовно-культурних та мовно-освітніх потреб молоді українського походження в освітніх закладах країн проживання.

Головною **концептуальною ідеєю** дослідження є загальнолюдська та історична цінність ідентичності як джерела розвитку людства в сукупності поваги до культурної спадщини, збереження своєї етнокультурної, національної ідентичності, яка виявляється в усвідомленні людиною себе частиною певної етнічної спільноти; культурної ідентифікації української людяності, що проявляється насамперед у мовній сфері; духовно-культурних цінностях та ціннісних орієнтаціях як базових категоріях освіти для збереження національно-культурної ідентичності. Концепція дослідження обґрунтовується на історичному, методологічному, теоретичному та практичному рівнях:

1) *історичний* – у межах якого Школи українознавства розглядаються як історико-культурний феномен у становленні США – країни етнокультурної різноманітності і мовного плюралізму;

2) *методологічний* – визначає духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти та виховання для збереження національно-культурної ідентичності молоді;

3) *теоретичний* – визначає базові концепції, теорії, ідеї, положення, дефініції, що зумовлюють розуміння сутності феномена *національної ідентичності*;

4) *практичний* – окреслює освітню діяльність української діаспори США в контексті збереження національно-культурної ідентичності підлітків українського походження.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: загальні положення гуманістичної філософії щодо взаємин світової та національної культур, розуміння особистості як цінності, її діалектичної взаємодії з суспільством; **загальнонаукові положення** і висновки вітчизняної та зарубіжної наукової думки про єдність загальнолюдських і національних цінностей в освіті й

вихованні; *аналітико-порівняльний* підхід як основа опанування джерелознавчих матеріалів і наукової літератури, досліджень із різних галузей знань, нормативних документів, досвіду організаторів освітньої справи й окремих педагогів, зіставлення педагогічних позицій і фактів щодо збереження національної ідентичності молоді в діаспорі; *аксіологічний підхід*, що сприяє розкриттю ціннісно-гуманістичних основ українських громад в діаспорі в освітній орієнтації інституцій із національно-патріотичного вишколу молоді; *культурологічний підхід*, який забезпечує розгляд української освіти і педагогічної думки в діаспорі у контексті етнокультурного середовища у США; *соціокультурний підхід*, спрямований на з'ясування впливу національних і загальнодержавних соціальних інститутів на розвиток освіти українців у діаспорі; використання концепцій педагогічної аксіології, українознавства з метою ґрунтовного аналізу розвитку українського шкільництва у США; ідеї полікультурної, білінгвальної, плурілінгвальної освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *пошуково-бібліографічний* (для виявлення опорної джерельної бази); *хронологічно-системний* (дав змогу простежити історичні періоди розвитку американського суспільства, які мали значний вплив на потребу збереження національної ідентичності американських громадян українського походження).

Джерельну базу дослідження становлять:

- *законодавчі акти, нормативно-правові та стратегічні документи* урядових і недержавних громадських організацій США щодо охорони свобод і прав громадян США українського походження: Конституція США (United States Constitution), «Закон про імміграцію та натуралізацію», 1965, («Immigration and Nationality Act»), «Закон про початкову та середню освіту», 1965 («The Elementary and Secondary Education Act of 1965»), «Закон про двомовну освіту» (Bilingual Education Act) 1968 р. (із поправками від 1978, 1982, 1988, 1994 рр.), Постанова Департаменту освіти США «Америка – 2000: освітня стратегія» (America – 2000: an education strategy), (1991 р.), «Закон про вдосконалення шкільного навчання в США», 1994 («The Improving America's Schools Act (IASA) of 1994»), Закон «Жодної невстигаючої дитини» («No Child Left Behind Act») (2001 р.), Перспективний план мовних трансформацій (Language Transformation Roadmap), (2005 р.), освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top) 2009 р., Закон «Про успішність кожного учня» («The Every Student Succeeds Act»), (2015 р.);

- документи міжнародних організацій щодо мультикультурної освіти, документи департаментів освіти штатів, доповіді державних освітніх установ; матеріали Центру мультикультурної освіти (Center for Multicultural Education);

- результати досліджень Міжкультурної асоціації наукового розвитку (Intercultural Development Research Association), «Вчителі англійської мови для тих, хто говорять іншими мовами», (Teachers of English to Speakers of Other Languages), Лінгвістичного товариства Америки (Linguistic Society of America);

- матеріали американських та інших зарубіжних періодичних видань, збірників наукових праць («American Journal of Education», «Development & Learning in Organization», «Diversity & Democracy», «Journal of General Education», «Journal of Higher Education»), «Полікультурні перспективи» (Multicultural perspective) і «Праксис» (Praxis), хронологія федерального законодавства й політики, що впливали на освіту мовних меншин (A Chronology of Federal Law and Policy Impacting Language Minority students);

- програми мовної освіти: «Перехідна білінгвальна програма» (Transitional bilingual programs), «Розвивальна двомовна освіта» (Maintenance or developmental bilingual education), програма «Двостороннє мовне занурення» (Two-way immersion programs), двомовні програми відродження рідної мови (Heritage Language Revival);

- електронні ресурси: бібліотеки Державного департаменту США з питань освіти й культури, інформаційні ресурси мережі інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* у вітчизняній педагогічній науці теоретично здійснено дослідження засад збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, зокрема: *виокремлено і схарактеризовано* нормативно-правове забезпечення освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму; *розглянуто* духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності підлітків; *узагальнено* освітня діяльність української діаспори США; *з'ясовано* особливості виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США;

- *введено* в науковий обіг документи урядових і недержавних громадських організацій США щодо практики організації освіти національних меншин в США;

- *подальшого розвитку* набули наукові уявлення про сутність понять, якими послуговуються американські фахівці у сфері освіти та виховання національних меншин – «етнічне навчання», «предметно-мовне інтегроване навчання», «райдушна коаліція», «національна ідентичність».

Практичне значення отриманих результатів. На основі матеріалів дослідження розроблено спецкурс «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством», Методичні рекомендації для дисципліни «Українська мова для іноземців», Методичні рекомендації «Електронні ресурси для опанування української мови».

Упровадження результатів дисертації. Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 225/15.07 від 23.02.2021 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (№ 01-13/216 від 31.03.2021 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/280 від

26.03.2021), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького впродовж (довідка № 01-28/462 від 31.03.2021 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації було представлено в друкованих доповідях і усних повідомленнях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: семінарах, форумах різного рівня: наукової конференції «Мова в контексті культури і міжкультурної комунікації» (2012, 2013, 2014 рр. м. Луганськ), V Міжнародної науково-практичної конференції «Лінгвістика. Комунікація. Освіта» (2012 р. м. Луганськ), XVIII науково-практичної конференції «Університет і регіон: проблеми сучасної освіти» (2012 р., м. Луганськ), Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології в науці та освіті» (2018, 2019, 2020 рр., м. Сєверодонецьк), II міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція (м. Сєверодонецьк, 14 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція (м. Сєверодонецьк-Париж, 3-12 травня 2017 р.); під час проходження стажування за програмами: навчальна програма «Молодіжний працівник» (м. Кременна, 14-16 жовтня 2016 р.), освітня поїздка-тренінг «Єдність у різноманітті» (м. Тернопіль, 19-21 березня 2015 р.), семінар Active Citizens National Facilitator Development Workshop від British Council (м. Київ, 12-16 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення за результатами дисертаційного дослідження відображені у 13 публікаціях. А саме: 7 фахових статей у наукових виданнях України (з них 5 – у виданнях, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus), 1 публікація в закордонному виданні, 5-тези доповідей.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, використаних джерел (337 джерел, з них 87 – англійською мовою), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації – 240 сторінок. Основний зміст викладено на 190 сторінках. Дисертацію проілюстровано 3 таблицями, 3 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, розкрито концепцію, теоретико-методологічні засади, методи дослідження, окреслено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США**» висвітлено духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США; розкрито поняття «етнічне навчання», «предметно-мовне інтегроване

навчання», «райдушна коаліція», «національна ідентичність», визначено періоди розвитку американського суспільства.

Дослідження проблем цінностей та ціннісних орієнтацій широко розкрито та представлено в наукових працях таких вчених як Т. Антоненко, М. Безугла, А. Бітуєва, Б. Братусь, А. Здравомислов, А. Іващенко, І. Кон, Д. Леонтьєв, А. Ручка, Н. Фролова, В. Ядов.

Духовно-культурний складник освіти, засади виховання духовно-культурних цінностей представлені дослідженнями В. Абрамової, В. Алфімова, Т. Антоненко, І. Беха, В. Вакуленко, К. Гавриловець, Є. Зеленова, А. Пашук, С. Кримського, Н. Миропольської, Б. Нікандрова, І. Підласого, М. Роганової, І. Степаненка, В. Федотова, В. Філатова, Г. Філіпчука, І. Форостюк, М. Чурсіна, Г. Шевченко, Ж. Юзвак. Констатовано, що культуру можна зберегти лише через людину. Як відмічає С. Бондаревська, для цього освіта повинна закласти в неї механізм «культурної ідентифікації» – установа духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, переживання почуття приналежності до національної літератури, прийняття її цінностей у якості своїх, вибудовування власного життя з їх урахуванням.

Заслугують на увагу дослідження сучасних учених про сутність освіти та її цінність: В. Андрущенко, Н. Багдасар'ян, О. Бадалянц, С. Бондаревської, З. Залевської, І. Ільїнського, В. Кременя, А. Кір'якової, В. Краського, Г. Назарової, С. Некрасова, О. Нікіфорова, С. Ніколаєнка, М. Міхалковича, Т. Петракової, С. Плаксія, М. Покровського, В. Садовничого, А. Суббето, Н. Селезнєвої, Т. Серьогіної, В. Цікіна Г. Шевченко та ін.

Академік Г. Шевченко, підкреслює, що культура визначає міру досконалості людини, її освіченість, вихованість, відношення до світу. Сучасні вітчизняні вчені (О. Базалук, Т. Потапчук, В. Кафарський, С. Максименко, П. Кендзьор, І. Бех, Г. Філіпчук) і зарубіжні (П. Шафер, Г. Гофстедте, Д. Ларчер, В. Кімлік, Г. Фенес, К. Гапгуд, Р. Чумічева) розглядають сутність культурної ідентифікації як освоєння людиною цінностей, норм і традицій, як шлях становлення особистісно-сміслової сфери особистості, в якій відбивається світ ідей, культурні цінності, традиції. Т. Антоненко зазначає, що саме культурна ідентифікація надає особистості цілісність і стає відбиттям світобачення і своєрідною пам'яттю народу. Культурна ідентифікація сприяє вихованню особистості як носія цінностей своєї нації і культури в русі до загальнолюдських цінностей. У процесі культурної ідентифікації здійснюється трансформація цінностей культури у внутрішні особистісні смисли, світовідчуття, уявлення і вчинки.

Встановлено, що під ціннісними орієнтаціями людини розуміється певна основа духовного світу особистості. Через ціннісні орієнтації здійснюється засвоєння людиною здобутків духовної культури суспільства. Проблема дослідження духовно-культурних цінностей освіти не може бути розкритою повністю, доки поза межами її вивчення залишається визначення сутності освіти як цінності (Т. Антоненко, М. Безугла). Проблеми цінності освіти та характеристики освіченої людини присвячені праці зарубіжних дослідників:

Р. Пітерса (R.S. Peters), П. Неша (Paul Nash), Р. Вудса (R.G. Woods), А. Каземіаса (Andreas M. Kazemias) та Г. Перкінсона (Henry J. Perkinson), Р. Барроу (R. St. C. Barrow), Е. Бойєра (Ernest L. Boyer) та ін.

Досліджено, що лише «культурне різноманіття» може відтворити справжнє обличчя етнічних відносин в американському суспільстві (М. Гордон, П. Брімлоу, Г. Каллен). Експерти попередньо характеризують українську діаспору в США як *пасіонарну*, тому що люди українського походження, за Бретоном, які належать до української діаспори, зберігають та поширюють свою національну ідентичність у поліетнічному середовищі.

Визначено, що з перших років перебування на Американському континенті іммігранти з України вибудовували своє організаційне життя, прагнучи, з одного боку, адаптуватися до місцевих умов, а з іншого – зберегти свою етнонаціональну самобутність. Завдяки наполегливій і самовідданій праці українська громада на території США створила сприятливі умови для свого культурно-національного розвитку, зокрема й для існування мережі шкіл українознавства. *Школи українознавства* у своєму розвитку, як важливі осередки збереження національної культури в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США, пройшли кілька важливих етапів:

I етап – зародження українського шкільництва (90-ті роки XIX ст. – початок XX ст.). Зародження й функціонування цих шкіл засвідчило, що на території США на початку XX ст. уже сформувалася самоорганізована, консолідована громада, яка в існуванні української школи вбачала найголовніший чинник протидії асиміляції та джерело самозбереження українства.

II етап – заснування перших шкіл українознавства, в яких діти американських українців здобувають не лише рідномовну освіту, а й знання про природу, історію, традиції і культуру України. Продовжується активний розвиток українознавчої освіти (50-ті роки XX ст. – 80-ті роки XX ст.).

III етап – існування мережі шкіл українознавства (останні роки XX ст. – початок XXI ст.). На кінець XX ст. у США, завдяки еволюційним процесам української школи, сформувалася система українознавчої освіти (від дитячих садочків, шкіл українознавства, курсів українознавства до кафедр українознавства в Гарвардському, Колумбійському, Стенфордському та ін. університетах).

На сучасному етапі українознавча освіта в США продовжує розвиватися, й найкраще вона організована в суботніх школах українознавства, що діють у системі Шкільної Ради США при Українському конгресовому комітеті Америки. Культурно-освітні та наукові інституції, скеровані педагогами та науковцями Шкільної Ради, розгорнули активну освітньо-виховну, культурно-організаційну, меценатську діяльність задля збереження і розвитку української освіти, рідної мови, народних традицій. Сучасні школи українознавства, ввібравши столітній досвід розвитку української освіти, маючи навчальні програми з українознавчих предметів, виконують головну функцію –

збереження національної ідентичності, формування у підростаючого покоління цілісного знання про Україну і світове українство.

Схарактеризовано нормативно-правове забезпечення організації освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму. Дослідження історичного розвитку двомовної освіти в американській педагогіці здійснено такими вченими як: У. Беннет (W. Bennet), Р. Ворншоуп (R. Warnshop), Дж. Камінс (J. Cummins), О. Карлос (O. Carlos), Дж. Кроуфорд (J. Crawford), Дж. Мора (J. Mora), Р. Румбаут (R. Roumbaut), Л. Себорін (L. Sabourin), Г. Сервантес (G. Servantes), А. Стоув (A. Stowe) та іншими; методичних аспектів двомовного навчання у своїх дослідженнях торкнулися Дж. Мора (J. Mora), Д. Енрайт (D. Enright) та М. МакКлоскі (M. McCloskey), Дж. Каммінс (J. Cummins) та ін.; негативного ставлення до двомовної освіти: Отто Йєсперсен (Otto Jespersen), Рейнольд (Reynold), Лео Вайсгербер (Leo Weisgerber) та ін.

У сучасній українській педагогічній науці певні аспекти двомовної освіти США досліджують українські науковці: І. Білецька, Н. Зайцева, О. Зіноватна, О. Літвінов, М. Красовицький, О. Першукова, Н. Подолянська, Л. Товчигречка, О. Першукова та ін., які підкреслюють, що білінгвізм – невід’ємна частина полікультурного суспільства.

Встановлено, що головною метою білінгвального навчання у США є інтеграція етнічних меншин у домінуюче англomовне середовище. Узагальнено думки, висловлені вченими, щодо класифікації моделей білінгвальної освіти: *дублююча* чи *супроводжуюча* модель, *аддитивна* (доповнююча) модель, *паритетна* модель, *модель, що витісняє*. У 1998 році *Лінгвістичне товариство Америки* надало підтримку двомовній освіті, наголошуючи на тому, що білінгвальна освіта – одне з основних прав людини, і діти повинні навчатися берегти й шанувати рідну мову і свою національно-культурну специфіку, паралельно вивчаючи англійську мову. З’ясовано, що білінгвальне навчання розглядається як необхідний інструмент досягнення рівності під час здобування освіти представниками національних меншин. Білінгвальні програми покликані розвивати почуття власної гідності, підвищувати самооцінку, формувати почуття етнічної само ідентифікації, збереження національної ідентичності. Особливою формою білінгвального навчання можна вважати програми мовного надбання (Heritage Language Programs), які мають на меті залучення до культури та мови історичної батьківщини.

Досліджено, що у період з середини 1940-х – 1950-ті рр., за вимогою ЮНЕСКО, вимагалось забезпечити дітей різних країн світу освітою рідною мовою, що посилювало увагу до навчання етнічних та расових меншин у США. У 1950-ті рр. замість поняття «асиміляція» все частіше став обговорюватися новий концепт – «культурний плюралізм»; у середині 60-х років в літературі почали зустрічатися терміни «етнічне навчання», «етнічна освіта»; період – 1960 – 1970-і рр. дістав назву «Рух етнічних досліджень»; 70 – 80-ті рр. характеризується створенням умов для навчання меншин рідною мовою, тобто, у школах вводилося викладання рідної мови, іноді практикувалося навчання

рідною мовою в початкових класах (А. Джуринський); період на межі 80 – 90-х рр.) – пов’язаний із включенням до програм навчальних дисциплін матеріалів про історію та культурні звичаї національних меншин, а також із розповсюдженням білінгвального навчання, яке було спрямоване на усвідомлення культурної та етнічної ідентичності (А. Джуринський), поява концепцій інтеркультурної та глобальної освіти (К. Грант, К. Слітер, Ж. Гей, С. Ньюто; 90-ті роки – початок ХХІ ст. – поширення полікультурної освіти як чинника реформування освітніх практик, розвиток нових підходів і освітніх моделей, навчання, побудоване на соціальній справедливості, критичному мисленні і рівних можливостях (Я. Гулецька).

У період з 2009 р. і дотепер імплементується освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top, 2009), запровадження навчальних програм, які дозволяють чи навіть вимагають навчання мовами національних меншин, запровадження двомовних університетських програм для дорослих студентів та програм вивчення рідної мови для студентів етнічних меншин.

Проаналізовано історичні періоди розвитку американського суспільства, які мали значний вплив на потребу збереження національної ідентичності американських громадян українського походження:

Період відбору: 1880-ті – 1920-ті рр. Люди, які були культурно, расово чи соціально незахищеними, приїжджали до Північної Америки.

Період квот: 1920-ті – 1930-ті рр. З 1921 р. запроваджено т. зв. «систему квот». Її вістря спрямувалось проти романських і слов’янських народів.

Період відкритої демонстрації національної приналежності: 1930 – 1939 рр. У 1930 р., на момент перепису, українці в США почали демонструвати свою справжню національну приналежність завдяки рішучій діяльності етнічних організацій у галузі національної освіти.

Період «мовної експансії»: 1939 – 1945 рр. Під час Другої світової війни проблема британської «мовної денационалізації» іммігрантів в північноамериканських континентальних країн стала особливо серйозною.

У другому розділі **«Практичні шляхи збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США»** показано освітню діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам’яті українського народу; національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім’ї емігрантів українського походження в США. Розкрито особливості функціонування української мови закордонних українців у багатомовному середовищі, підтверджуються основи навчання рідної мови українців у полікультурному суспільстві та проаналізовано лінгвістичні методи навчання української мови в умовах американського білінгвізму.

Дослідження показало, що основною формою викладання української рідної мови в США все ще були місцеві школи, але через процес асиміляції та економічну кризу на початку 1920-х та 1930-х років кількість таких шкіл поступово зменшилася. Слід зазначити, що у міжвоєнний період українські

громадські та викладацькі організації в Україні неодноразово пропонували створити єдину установу, яка координувала б діяльність українських шкіл на їхніх конгресах, конференціях, забезпечуючи їх курсами, підручниками та посібниками, а також наочними системами.

Встановлено, що на формування мети та змісту викладання української мови в США у міжвоєнний період суттєво вплинули ідеї українських вчителів, науковців, які проживали в Галичині та європейських країнах і друкували свої доробки в різних наукових виданнях, що доходили й на північноамериканський континент (Я. Білецький, І. Велигорський, С. Смаль-Стоцький, Б. Заклинський, К. Кисілевський, А. Крушельницький, Я. Кузьмів, І. Огієнко, С. Русова, В. Сімович та ін.).

Досліджено *Період мовної асиміляції*. Наприкінці 1980-х років, коли більшість українців, які проживають за кордоном, приймають асиміляцію та припиняють вчитися та спілкуватися мовою своїх предків. Найбільше занепокоєння етнічно свідомої частини української громади полягає в тому, що ця тенденція зростає з кожним роком. Фактично ця ситуація стимулювала президію секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців об'явити 1989 рік роком української мови і розвивати ініціативну діяльність, щоб «зберегти українську мову як засіб комунікації в українських родинах, церквах і організаціях». Досліджено, що з початку 1990-х *школярі українського походження* почали відвідувати свої місцеві школи та українські навчальні школи США.

Встановлено, що у другій половині ХХ століття, збереження мови та розвиток навчання рідної мови українців у США стали головним пріоритетом українських організацій та періодичних видань. У цей період їм найбільше уваги приділяли педагогічні журнали «Життя і Школа», «Учительське Слово», «Рідна Школа» та ін. Щоб звертати увагу товариства до питань української мови, у навчальних виданнях було введено колонки «Слово педагога» (Методика і шкільна практика), «Мовний куток», «Батьки та діти», «Українська мова», під якими розміщувалися суміжні теми та змістовні матеріали, які були розраховані на конкретних читачів: викладачів шкіл рідної мови та учнів, які навчаються в українській шкільній системі, їх батьків.

Філософія викладання української мови, яка є основою самозахисту українських громад, набувала різних форм у різні історичні періоди. На її розвиток значною мірою впливають два фактори: зовнішні фактори (мовна політика уряду, особливо мовна освіта для іммігрантів) та внутрішні фактори (власне ставлення етнічних спільнот до оволодіння та збереження рідної мови).

Дослідження, проведене Науково-дослідним інститутом українознавства МОН України у 2006 році, надає повне розуміння статусу освіти діаспори як української національної системи освіти. Було встановлено, що такі закордонні навчальні заклади українською мовою поширені за кордоном: недільна школа (23,7%); загальноосвітня школа з українознавчими предметами викладання (історія України, українська мова та література) (20%); спеціальні освітні курси (15,2%); факультети в університетах (11,2%); мистецькі гуртки (7,2%).

А. Качор акцентує: «Якщо згубимо «мову серця», «мовою праці» ми нашої національної ідентичності, наших національних надбань на довшу мету не збережемо і нашому народові на рідних землях, який очікує нашої допомоги, багато не допоможемо. Отож повернім у наші родини, в родини молодії генерації нашу пра-прабатьківську мову – «мову нашого серця»

Констатовано, що на початку цього століття проблема вивчення мови молоддю українського походження в освітніх закладах США стала надзвичайно важливою, адже лише знання мови дало змогу школярам оволодіти змістом українознавчої освіти, головною складовою якої є культурно-історична спадщина корінного населення. Важливим фактором вибору шкіл української мови є те, що вони допомагають підтримувати національну ідентичність, оскільки дають знання про культуру, традиції, історію українського народу (70%), допомагають вивчити мову (20%), надають можливості брати участь у сучасних українських культурних, історичних та релігійних заходах (20%) (Кашпіровська), враховуючи наступні факти: у США існують певні закони, які регулюють освіту та виховання, тоді як люди, які живуть у діаспорі, мають лише моральні закони.

В. Голубничий, розглядаючи етнокультурні процеси серед українських громад, дійшов переконливого висновку, що «такий процес формування та виховання особистості, в умовах еміграції, слід вважати ідеальним: володіння українською мовою в дитинстві та сім'ї; викладання англійської абетки та письмової мови для підготовки до школи українською мовою; разом з початковою школою англійської мови, вихованням у Пласті, викладанням читання та письма в Парафіяльній недільній школі; середня англомовна школа разом із зарахуванням на курси українознавства; коледж, університет».

Зроблено порівняльний аналіз на межі століть: вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США. Концепція мовної освіти в Україні ґрунтується на основних положеннях Конституції України, Законів України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепції мовної освіти 11-річної школи «Українська мова як рідна» (2011 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. «Для виживання, прогресу української нації, її сталого розвитку, – наголошує академік Г. Філіпчук, – державна мова мусить стати основою інформаційної, а отже, національної безпеки», бо «послугування чужими цінностями, ігнорування власного національного «Я» завжди згубно впливало на долю України».

Теоретичне обґрунтування проблем мовної освіти репрезентовано в роботах О. Біляєва, Є. Голобородько, С. Кутової, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Л. Рожило та інших. Мовний фактор – це фактор формування національної ідентичності та фактор консолідації та безпеки країни та нації. Оскільки мова – це більше, ніж просто спілкування, «мова присуття скрізь: мова – нація, мова – держава, мова – світогляд, мова – ідентичність, мова –

церква, мова – агресія, мова – культура, мова – освіта, мова – безпека». (Філіпчук Г.).

Досліджено матеріали американської української діаспори про роботу «Рідної школи» у м. Пасейк (штат Нью-Джерсі), Української католицької школи Непорочного Зачаття у Детройті, Школи українознавства Об'єднання українців Америки «Самопоміч» у м. Нью-Йорк (одна з найбільш знакових суботніх шкіл штату Нью-Йорк; з часу свого заснування у 1949 р. вона зосереджується на найкращих практиках реальних європейських середніх шкіл, зосереджуючись на українському дослідженні та розумінні США, високий рівень знань, добре відомий своїм випускникам, які мають можливість скласти іспит «Regents», вивчаючи українську мову, щоб приєднатися до університетів США), Академії св. Юра на острові Манхеттен (українського християнського освітнього центру, денної української школи, навчальний процес якої триває з дитинства до вступу до університету), Школи українознавства ім. Лесі Українки у м. Сіракузи (штат Нью-Йорк), Української школи у м. Палатайн (штат Іллінойс), Української католицької кафедральної школи св. Йосафата у Пармі (штат Огайо), «Нашої Української Рідної Школи» у Філадельфії, Академії св. Василя Великого у Філадельфії, Школи українознавства у Воррені.

Встановлено, що українські школи в США є центрами щирого українізму та ще одним способом збереження ідентичності підлітків українського походження в освітніх закладах США. Незалежно від того, чи українські організації, товариства, церкви сповідують якусь ідеологію, питання української школи вважаються одним із пріоритетних напрямків їх роботи. Серед різноманітних думок та пропозицій щодо того, як захистити молоде покоління від асиміляції та занепаду рідної мови, ідеї професора І. Огієнка заслуговують на особливу увагу. Він вважає, що для виправлення цієї загрозливої ситуації *сім'я та церква*, а потім усі громадяни та вся преса повинні негайно діяти узгоджено. Українська Церква, особливо євангельські баптисти, надає великого значення збереженню української сім'ї та визначенню її ролі у збереженні національної ідентичності, особливо духовної. У публікації «Посланник істини» сім'я пропонується як фундамент суспільства, який допомагає підтримувати суспільну мораль і робить прямим зв'язок між могутньою системою традиційної сім'ї та духовно-економічним розвитком сім'ї, держави, вимагаючи контролювати доступ до ЗМІ, встановлює дружні стосунки з дітьми. Згідно з україномовною літературою США, досліджено, що важливі аспекти життя суспільства, в якій українська сім'я відіграє важливу роль, це любов і повага до духовної спадщини, ідеалізм, жертвовність, самодисципліна, витримка і толерантність предків. Культ родини (разом з іншими факторами) став одним із незламностей, через які українці в Сполучених Штатах до сих пір зберегли свою національну ідентичність.

З'ясовано, що в межах розширення впливу ідей полікультуралізму, мовно-культурне різноманіття розглядається як багатство і ресурс соціально-

економічного розвитку, що долає ідеологію монолінгвізму, монокультурності («плавильного котла») в суспільстві і системах освіти США.

З метою визначення можливих шляхів використання американського педагогічного досвіду *збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США*, проаналізовано сучасні мовно-правові засади захисту прав і свобод суб'єктів етнонаціональних відносин у контексті формування ефективної державної етнонаціональної політики України, досліджено концепцію мовної політики як базового політичного документа для формування моделі етнонаціональної політики держави; окреслено передумови для прийняття Закону від 25.04.19 р. № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон № 2704), що упорядковує низку питань щодо застосування та використання державної мови та на їх базі розроблюються «Аудіовізуальний курс української мови для школярів української діаспори США», «Теорія та методика ознайомлення підлітків з історією української освіти в діаспорі США», «Усна народна творчість для дітей молодшого та середнього шкільного віку», «Український фольклор і науковці інституту українських студій США», «Персонологія українознавчої освіти в шкільництві США (кінець ХХ - початок ХХІ ст.)».

ВИСНОВКИ

Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань і дали підставу для таких висновків:

1. Схарактеризовано духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США. Національна ідентичність осмислюється як сукупність культурних посилянь, за допомогою яких підлітки можуть бути визначені, проявлені та бажають бути відомими; це передбачає свободи, які постійно притаманні гідності особистості, та інтегрує культурне різноманіття як в індивідуальному, так і в загальному плані. Диференційовано поняття приналежності до української нації в Україні та приналежності до української нації в США. Констатовано, що процес формування та збереження підлітками українського походження національної ідентичності в чужому та поліетнічному середовищі є набагато складнішим, ніж у сучасній Україні. Важливіше значення для української діаспори у США набувають культурологічні, світоглядні, генеалогічні цінності. Молодь української діаспори ще розуміє й усвідомлює свою етнічну інакшість, але їхні екзистенційне почування безперервності пов'язується вже з новою країною проживання. Підрастаюче покоління американців українського походження усвідомлюють, що набуття національної ідентичності природним чином обмежить їх свободу стати «глобальним громадянином».

2. Здійснено історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми у контексті розвитку *Школи українознавства* в українській діаспорі США (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Простежено три етапи становлення

Школи українознавства США: зародження українського шкільництва (90-ті роки XIX ст. – початок XX ст.); заснування перших шкіл (50-ті роки XX ст. – 80-ті роки XX ст.); існування мережі шкіл українознавства (останні роки XX ст. – початок XXI ст.). Проаналізовано основні проблеми, які в майбутньому будуть розв'язувати Школи українознавства США: робота з організації нових українознавчих шкіл у США; праця над підвищенням якості знань учнів, що значною мірою залежить від учителів і методики викладання; посилення зв'язків з Міністерством освіти України, з українськими школами Америки; праця над вдосконаленням статуту Шкільної ради, навчальних програм, посібників, підручників і лектури. Встановлено, що головна місія Школи українознавства – збереження національної ідентичності, формування у підростаючого покоління цілісного знання про Україну і світове українство.

3. Окреслено специфічні стратегії та практичні шляхи освітньої діяльності української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу. Визначено тематику публікацій з педагогічною тематикою: роль громадських організацій та церков у розвитку американської освіти та підтримці незалежних українських освітніх проєктів; оцінка діяльності та освітнього потенціалу українських навчальних закладів у США; життєві проблеми українських шкіл. Встановлено, що протягом усього свого існування в США українська діаспора прагнула викликати інтерес молодого покоління до духовного багатства українського народу, його рідної мови, релігії та історії, тим самим поширюючи тісний зв'язок між поколіннями. Наочним прикладом є поклик, який досі можна побачити в кожному випуску видань українською мовою в США – «Українські діти – в українських школах».

Встановлено, що наразі в українських громадах Сполучених Штатів існує близько 41 школи трьох типів: суботні та недільні українські школи, українські початкові та середні школи, якими керують Українська греко-католицька церква та Українська православна церква. Ці установи викладають історію України, релігійну освіту, рідну мову, культуру та географію України та своїм обов'язком вважають передачу знань української мови, підтримку українського шкільництва і збудження інтересу до культури і традицій українського народу.

4. Визначено національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США. Духовна спадщина українців зосереджена в їх традиціях, звичаях та обрядах. Це форма національного культурного обміну та поведінки людей. Через звичаї та обряди сакралізується простір і час людського життя. Аналіз простору українців в американській діаспорі показує, що вони розуміють певні втрати традицій через віддаленість від історичної батьківщини та досягнення з точки зору їх збереження.

Досліджено, що перед громадою в Сполучених Штатах стоїть ще одна проблема: «плекання національно-етнічних емоцій у молодому поколінні, а також розвиток і плекання української мови як конкретного лучника діаспори з материком». А процес цей починається із родини, де закладаються основи

моралі, виховується культурна особистість, свідомий громадянин. В історії педагогіки є глибоке розуміння того, що сімейне виховання в Україні глибоко вкорінене в перше і найголовніше явище, оскільки воно ґрунтується на засадах народної педагогіки. Аналіз україномовних джерел із США не дає про це багато інформації, але статті про роль сім'ї у збереженні національної ідентичності показують, що більшість українських сімей у США зберігають традиційні духовні цінності, що повага до духовної спадщини здобувається в дитинстві, в сімейному колі, коли батьки поважають рідну мову, культуру та традиції не лише словами, а й своїм прикладом. Українська Церква, особливо євангельські баптисти, надає великого значення збереженню української сім'ї та визначенню її ролі у збереженні національної ідентичності, особливо духовної. З 2005 року об'єднанням «Помаранчева хвиля», що відбувається в Чиказькому культурному центрі в лютому, організовує Свято української сім'ї, об'єднавши всю сім'ю, у червні Почесний клуб Свято-Володимирської єпархії – День батька. Культ родини (разом з іншими факторами) став одним із незламностей, через які українці в Сполучених Штатах до цих пір зберегли свою національну ідентичність.

5. Здійснено прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання прогресивних надбань збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, сформованих у шкільництві США, в Україні на *законодавчо-нормативному рівні*: надання можливостей для розвитку багатомовності з урахуванням пріоритетності української мови як єдиної державної; розвиток інших мов як «батьківських», «спадщинних»; забезпечення різномовної і багатомовної освіти з урахуванням специфіки географічного розташування регіону, історії, традицій, етнічної різноманітності, релігійного життя тощо; *організаційно-педагогічному рівні*: налагодження наукової та навчально-методичної співпраці американських і українських науковців, створення ресурсного центру в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля з проблем українознавчих студій.

На основі визначених методологічних підходів і дидактичних принципів розроблено науково-методичні рекомендації для студентів і аспірантів педагогічних факультетів вищих закладів освіти: «Теорія та методика ознайомлення підлітків з історією української освіти в діаспорі США», «Усна народна творчість для дітей молодшого та середнього шкільного віку», «Український фольклор і науковці інституту українських студій США», «Персоналогія українознавчої освіти в шкільництві США (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)». Виявлено можливі шляхи використання напрацювань американських науковців у педагогічному просторі України.

Подальшого вивчення потребують такі проблеми, як: узагальнення надбань українознавчих осередків в освітніх закладах США та окреслення можливостей творчої співпраці з викладачами українських і американських ЗВО; компаративістські дослідження з проблем українського і американського досвіду становлення українознавчих наукових шкіл.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дослідження

Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах)

1. Соболь О. М. Концептуальні питання розвитку культурно-національної ідентичності підлітків / О. М. Соболь // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць.* – 2018. – №1 (82). – С. 231-238.
2. Соболь О. М. Вплив етнічно-культурних змін на формування ідентичності підлітків / О. М. Соболь // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Том 2. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* – 2018. – №60. – С. 129-132.
3. Соболь О. М. Вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США: порівняльний аналіз на межі століть / О. М. Соболь // *Наукові праці вищого навчального закладу "Донецький національний технічний університет". Серія: "Педагогіка, психологія і соціологія".* – 2017. – №2. – С. 145-151.
4. Соболь О. М. Підлітки. Ідентичність та життя в глобальному суспільстві / О. М. Соболь // *Збірник наукових праць "Педагогічні науки".* – 2017. – № LXXX. – С. 107-110.
5. Соболь О. М. Проблеми забезпечення національно-культурної безпеки емігрантів українського походження в умовах глобалізації суспільства / О. М. Соболь // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. Частина 2.* – 2017. – №4 (79). – С. 290-295.
6. Соболь О. М. Формування етнічної ідентичності особистості в освітньому просторі США / О. М. Соболь // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць.* – 2015. – №5 (68). – С. 176-182.
7. Соболь О. М. Цінності українських традицій у вихованні етнічної ідентифікації підлітків української діаспори США / О. М. Соболь // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць.* – 2015. – №6 (69). – С. 165-172.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

8. Sobol O. Adaptation of the ethnic Ukrainian youngsters in the US cultural and educational environmen // *Proceedings of the 5th European Conference on Education and Applied Psychology. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2014. P. 67-72.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Соболь О. М. Збереження етнічної ідентичності студентів українського походження в університетах США // «Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2012»; XVIII науково-практична конференція «Університет і регіон: проблеми сучасної освіти» (м. Луганськ, 24–25 жовтня 2012). – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 57–60.
10. Соболь О. М. Сленг підлітків української діаспори в США: етнолінгвокогнітивний аспект // *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.)* – Переяслав Хмельницький, 2015. – С. 79–82.
11. Соболь О. М. Педагогічні аспекти розвитку національної самосвідомості засобами мови в молодіжному середовищі підлітків української діаспори США // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Северодонецьк, 14 квітня 2016 р.)* – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 129–133

12. Соболев О. М. Адаптація іммігрантської молоді українського походження в освітніх закладах США як відображення мовної політики / Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Северодонецьк, 26–27 травня 2017 р.) // За заг. ред. Целіщева О. Б. – Северодонецьк: вид-во ЧНУ ім. В. Даля. 2017. – С. 54–57.

13. Соболев О. М. Saving of national identity of foreign students in the context of the social and cultural space in Ukraine (on materials of extracurricular activities) // International Scientific and Practical Conference. Globalization of scientific and educational space. Innovations of transport. Problems, experience, prospects. 3–12 May 2017. Dresden (Germany - Paris (France)).- Северодонецьк: Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2017. - С. 111–114

АНОТАЦІЇ

Соболев О.М «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (011 – Освітні, педагогічні науки). – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021.

У дисертації здійснено дослідження засад збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США. Визначено духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти, Школи українознавства як важливі осередки збереження національної культури в діаспорі США, нормативно-правове забезпечення організації освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму. Виокремлено освітню діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу, національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США.

Ключові слова: національна ідентичність, двомовна освіта, діаспори США, асиміляція, мовнокультурна ідентичність людини, українознавство.

Соболев Е. Н «Духовно-культурные основы сохранения национальной идентичности американских подростков украинского происхождения в образовательных учреждениях США». – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» (011 – Образовательные, педагогические науки). – Восточнoукраинский национальный университет имени Владимира Даля Министерства образования и науки Украины, Киев, 2021.

В диссертации осуществлено исследование основ сохранения национальной идентичности американских подростков украинского происхождения в образовательных учреждениях США. Определены духовно-культурные ценности и ценностные ориентации как базовые категории образования, Школы украиноведения как важные очаги сохранения национальной культуры в диаспоре США, нормативно-правовое обеспечение организации образования подростков украинского

происхождения в США в условиях билингвизма. Выделена образовательная деятельность украинской диаспоры США в контексте сохранения духовности, сохранение традиций, обогащение культурной памяти украинского народа, национально-культурные традиции и воспитание духовно-культурных и общечеловеческих ценностей в семье эмигрантов украинского происхождения в США.

Ключевые слова: национальная идентичность, двуязычное образование, диаспоры США, ассимиляция, мовнокультурна идентичность человека, украиноведение.

Sobol O. M. “Spiritual and cultural foundations of preserving the national identity of American teenagers of Ukrainian origin in US educational institutions”. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of the candidate in Pedagogy (doctor of philisophy), specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, 2021.

The dissertation examines the basics of preserving the national identity of American teenagers of Ukrainian origin in educational institutions in the United States. Spiritual and cultural values and value orientations as the basic categories of education are defined, Schools of Ukrainian Studies as important centers of preservation of national culture in the US Diaspora are grounded, regulatory and legal support for the organization of education of teenagers of Ukrainian origin in the United States in the context of bilingualism are considered. The historical periods of development of American Society, which had a significant impact on the need to preserve the national identity of American citizens of Ukrainian origin, have been analyzed.

It is established that in the second half of the twentieth century, the preservation of the language and the development of teaching the native language of Ukrainians in the United States became the main priority of Ukrainian organizations and periodicals. During that period, the most attention was paid to them by the pedagogical journals “Life and School”, “Teacher’s Word”, “Native School”, etc. The philosophy of teaching the Ukrainian language, which is the basis for self-defense of the Ukrainian communities, has taken various forms in different historical periods. Its development is largely influenced by two factors: external factors (the government’s language policy, especially language education for immigrants) and internal factors (ethnic communities’ own attitude to mastering and preserving their native language).

The dissertation highlights the educational activities of the Ukrainian diaspora in the United States in the context of preserving spirituality, preserving traditions, enriching the cultural memory of the Ukrainian people, national and cultural traditions, and cultivating spiritual, cultural and universal values in the family of emigrants of Ukrainian origin in the United States. It is stated that at the beginning of this century, the problem of language learning by young people of Ukrainian origin in educational institutions in the United States became extremely important, because just knowledge of the language allowed students to master the content of Ukrainian Studies Education, the main component of which is the cultural and historical heritage of the indigenous population.

Possible ways of using the best practices of American scientists in the pedagogical aspects in Ukraine have been identified. The special course “Theory and Methodology of Familiarizing children with Ukrainian knowledge”, Methodological Recommendations for the Discipline “Ukrainian Language for Foreigners”, Methodological Recommendations “Electronic Resources for Mastering the Ukrainian Language” have been developed.

Key words: national identity, bilingual education, US diasporas, assimilation, human multicultural identity, spiritual and cultural values, Ukrainian studies.

Підписано до друку 02.04.2021. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,9 д.а. Тираж 100 екземплярів. Замовлення № 17 (2021).
